

TOMASZ SYPNIEWSKI
Akademia Kujawsko-Pomorska w Bydgoszczy
ORCID 0000-0003-0667-6047

KÓŁKO ROLNICZE „SNOP” W SAMARZEWIE I JEGO KONTYNUACJE ORGANIZACYJNO-PRAWNE W LATACH 1958-2023

ZARYS DZIEJÓW SAMARZEWA

Niewielka, aczkolwiek urokliwa miejscowość Samarzewo, położona jest w dolinie Warty, nad brzegami uchodzącej do niej Wrześnicy¹. Leży ona w zachodniej części gminy Łądek, na obecnych obrzeżach powiatu słupeckiego. W pierwszej połowie XIX w. w rejonie tym wytyczono granice państwową Królestwa Prus i Królestwa Polskiego podległego ustrojowo i politycznie Cesarstwu Rosyjskiemu. Przesądziło to o podziale tej miejscowości granicą państwową na dwie części², co miało swoje konsekwencje kulturowe i gospodarcze w pewnym stopniu widoczne do dnia dzisiejszego. Geograficznym przejawem tego faktu jest istnienie dwóch miejscowości o bardzo zbliżonych nazwach Samarzewo oraz Szamarzewo, które niegdyś stanowiły jeden organizm administracyjno-gospodarczy, mający bardzo długą historię osadniczą.

Pierwsze udokumentowane ślady stałego osadnictwa na tym terenie datowane są już na lata dwudzieste i trzydzieste X w.³ W tym czasie w pobliżu współczesnej miejscowości funkcjonowało grodzisko mające średnicę ok. 55 m i wały sięgające ok. 2 m wysokości, licowane na zewnątrz kamiennym płaszczem. Przy samym grodzisku, na jego wschodniej i północnej rubieży funkcjonowały dwie otwarte osady⁴. Natomiast pierwsza wzmianka o istnieniu współczesnej miejscowości Samarzewo zachowała się z 29 czerwca 1269 r. Wówczas to biskup poznański Mikołaj Lis wydał przywilej dla dwójki zasadźców Henryka i Hanka (Hanzo), zezwalający im na lokacje wsi na prawie niemieckim⁵. Nadał im w ramach uposażenia jako sołtysom jatkę piekarską, karczmę i młyny. Ówczesna miejscowość liczyła 60 łanów. Była ona częścią wielkiego klucza dóbr biskupich, z ośrodkiem zarządczym w Ciężeniu⁶. W późniejszym czasie pojawiały się jeszcze w źródłach imiona innych sołtysów, takich jak m.in. Jan – 1303 r., Mikołaj – 1394 r., Jan używający nazwiska

¹ K. Jawgiel, *Rzeka Wrześnica*, Września 2023, s. 12.

² Granicę wytyczono wówczas wzdłuż nieistniejącego już obecnie traktu, stąd ten podział miejscowości na dwie części – *Z dziejów Szamarzewa: W S(z)amarzewie*, „Wiadomości Wrześnińskie” 2009, nr 51.

³ *Plan odnowy miejscowości Samarzewo 2012-2020*, Samarzewo 2011, s. 6.

⁴ http://www.old.muzarp.poznan.pl/muzeum/muz_pol/Wyst_czas/badania/Samarzewo/index_sam.html [dostęp: 31.10.2024 r.].

⁵ J. Kozłowski, *Średniowiecze*, [w:] *Ziemia wrześnińska. Przeszłość i teraźniejszość*, red. J. Deresiewicz, Warszawa-Poznań 1978, s. 50.

⁶ *Tamże*, s. 71

Samarzewski – 1502 r., Zygmunt Młodecki – 1560 r., Łukasza Czeski – 1578 r., Jarosław Bieganowski – 1602-1608 czy Kazimierz Jakubowicz – 1648 r.⁷ W XVII w. nastąpiło najprawdopodobniej przejęcie w drodze wykupu sołectwa przez właścicieli wsi, co było bardzo powszechnym zjawiskiem w realiach ówczesnej gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej⁸. Krótco po założeniu miejscowości, powstała tu też parafia z kościołem pod wezwaniem św. Michała Archanioła. Ta średniowieczna osada została dotkliwie spustoszona i spalona w czasie najazdu Krzyżaków w 1331 r.⁹

W 1510 r. wieś liczyła już 47 i pół łana. Oznaczało to jej pomniejszenie w stosunku do pierwotnego wytyczenia. Po upływie kolejnych pięćdziesięciu lat wieś liczyła już jedynie 28 zagospodarowanych łanów. Z każdego takiego łana uprawiający go gospodarze byli zobowiązani do odprowadzania biskupowi poznańskiemu, jako właścicielowi wsi, m.in. jedną grzywnę i 8 groszy oraz 1 zł 20 groszy tzw. stronnego. Oprócz tego również szereg innych danin w naturze i robociznie, które odstawiono do Ciężenia. W 1578 r. we wsi było 12 śladów osiadłych, 1 półłanek pusty, 9 zagrodników i 12 komorników oraz 2 rzeźników¹⁰. Ponadto funkcjonował tutaj młyn o jednym kole, najprawdopodobniej wykorzystujący jakieś spiętrzenie stworzone na rzece Wrześnicy. Musiało to być bardzo dochodowe przedsięwzięcie, gdyż młynarz był zobowiązany do płacenia tzw. „trzcizny”, czyli oddawania 1/3 swoich dochodów. Miejscowość cały czas się rozwijała i już w 1629 r. była określana jako największa osada klucza ciężenińskiego, składająca się z 36 domostw. O wzrastającej randze wsi świadczy choćby to, iż w 1695 r. funkcjonowała tutaj szkoła¹¹ i szpital¹². W XVII w. odnotowano w Samarzewie instytucje chłopów niezależnych do właściciela, którzy na skutek wykupu swojego gospodarstwa w ramach instytucji „zakupieństwa” byli zwolnieni z zapłaty czynszu czy też świadczenia innych danin¹³. W drugiej połowie XIX w. odnotowano w tej miejscowości również istnienie folwarku i cegielni, których właścicielem był Józef Świnarski¹⁴. Ponadto w tym czasie we wsi liczącej 812 mórg¹⁵ znajdowały się 42 domy z niemal 400 mieszkańcami. Istniał też tutaj posterunek rosyjskiej straży granicznej z 1 budynkiem i 6 mieszkańcami oraz wskazywana jako pewna odrębność administracyjna osada proboszczowska, z dwoma budynkami i pięciorgiem mieszkańców¹⁶.

Co warto też odnotować, Samarzewo od XVII w. stało się istotnym, lokalnym miejscem kultu religijnego. Związane to było z obrazem Najświętszej Maryi Panny – Pani Samarzewskiej¹⁷, jaki znajdował się w miejscowym, drewnianym kościele¹⁸. Poważniej-

⁷ <https://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/10395/Szamarzewo/> [dostęp: 31.10.2024 r.].

⁸ J. Kądziołka, *Od początku XVI w. do 1793 r.*, [w:] *Ziemia wrzeșińska. Przeszłość i teraźniejszość*, red. J. Deresiewicz, Warszawa - Poznań 1978, s. 104.

⁹ M. Brzostowicz, H. Mizerska, M. Przybył, *Ziemia Nadwarciańska. Przeszłość i współczesność*, Słupca-Poznań 2007, s. 71.

¹⁰ <https://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/10395/Szamarzewo/> [dostęp: 31.10.2024 r.].

¹¹ J. Kądziołka, *Od początku XVI w. do 1793 r.*..., s. 123.

¹² W ówczesnych szpitalach przebywali nie tylko chorzy, ale także ludzie bezdomni, ubodzy oraz kalecy.

¹³ J. Kądziołka, *Od początku XVI w. do 1793 r.*..., s. 108.

¹⁴ M. Brzostowicz, H. Mizerska, M. Przybył, *Ziemia Nadwarciańska*..., s. 72.

¹⁵ Po reformach Stanisława Staszica z 1818 r., ówczesna tzw. morga nowopolska wynosiła 0,5598 h.

¹⁶ <https://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/10395/Szamarzewo/> [dostęp: 31.10.2024 r.].

¹⁷ Był to obraz namalowany na desce, pokryty srebrną sukienką i pozłacaną koroną.

¹⁸ Miejscowa parafia istniała od wczesnego średniowiecza. Jednak ok. 1815 r. została na skutek zmian granicznych afiliowana przy parafii w Sokolnikach. Jednakże wkrótce po 1823 r., gdy

sze remonty i przebudowy świątynia ta przeszła m.in. w 1690 r., kiedy dobudowano do niej prezbiterium oraz w 1766 r., za sprawą starań ówczesnego proboszcza Ignacego Frejszerowicza. Ostatnia istotniejsza renowacja miała miejsce w 1810 r.¹⁹. Niestety ten najcenniejszy architektonicznie i religijnie obiekt spłonął 15 sierpnia 1966 r., wraz ze słynącym z różnych łask obrazem²⁰.

Najbardziej istotnym we współczesnej historii miejscowości wydarzeniem był podział graniczny ustalony na Kongresie Wiedeńskim. Pierwotnie całe Samarzewo wraz z Pyzdrami znalazło się w obrębie zaboru pruskiego. Nawet jeszcze w momencie przekazania Pyzdr i okolic do Królestwa Polskiego, w ramach ustaleń umowy z 11 listopada 1817 r., gdzie doprecyzowano postanowienia układu z 3 maja 1815 r., całe Samarzewo pozostawało po stronie pruskiej²¹. Dopiero na skutek prac komisji delimitacyjnej w latach 1818-1823 dokonano podziału wsi wzdłuż starego, nieistniejącego obecnie traktu handlowego²². Wtedy też pojawiły się dwie nazwy, pierwotna Samarzewo oraz nowa, dotycząca tej części osady, która przypadła niemieckiemu zabiorcy – Samarzewo Pruskie. Później ta formuła wyewoluowała w administracyjnie zatwierdzoną, obecną Szamarzewo²³.

To historyczne rozgraniczenie zaowocowało też głębszymi podziałami gospodarczymi i mentalnymi między mieszkańcami obu miejscowości. Złożyło się na to wiele czynników, choć najważniejsze to chyba kwestie prawno-ekonomiczne. W Królestwie Polskim zniesienie pańszczyzny, a co za tym idzie, usamodzielnienie i rozkwit rolnictwa włościńskiego, został zainicjowany znacznie później niż w Prusach, choć w tych drugich był dużo bardziej rozciągnięty w czasie. Jednak, co może istotniejsze, w Prusach przy okazji uwłaszczenia podjęto działania mające na celu przeprowadzenie regulacji i komasacji gospodarstw chłopskich. Dodatkowo ustawodawstwo niemieckie dotyczące obrotu ziemią właściwie uniemożliwiało podział spadkowy gospodarstw i nakazywały przekazywanie ich jednemu spadkobiercy z ewentualnym obowiązkiem spłaty pozostałych. W Królestwie Polskim natomiast nie wprowadzano żadnych ograniczeń w zakresie obrotu ziemią. Dopiero w czerwcu 1891 r. wprowadzono ustawy zakaz dzielenia dziedziczonych gospodarstw na areale mniejsze niż 1,5 ha, czyli według ówczesnej nomenklatury 6 mórg²⁴.

Co warto jednak zaznaczyć, ten zauważalny nawet dzisiaj pewien dystans, rzadziej niechęć, jakie panują pomiędzy mieszkańcami obu miejscowości, zaczął się kształtować w największym stopniu już po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. Wcześniej, nawet jeśli były jakieś animozje, to były one tłumione poczuciem wspólnego losu narodu będącego w niewoli oraz co chyba równie ważne, pamięci o bliskich relacjach pokrewieństwa. Ta granica podzieliła wiele rodzin np. Urbaniaków czy Radnieckich.

dokończono delimitacji granicy i Samarzewo uległo podziałowi, ponownie uzyskała samodzielność, obejmując swoim zasięgiem część wsi pozostałą w Królestwie Polskim oraz Borków, Pietrzyków i nieistniejące dziś Kwisowo – *Z dziejów Szamarzewa: „Jubileusz 750-lecia”*, „Wiadomości Wrzesińskie”, 2019, nr 29.

¹⁹ A. Jankowski, *Kościół drewniany o zdwojonej konstrukcji ścian w Wielkopolsce*, Bydgoszcz 2009, s. 347.

²⁰ *Plan odnowy miejscowości Samarzewo...*, s. 11.

²¹ J. Stasiewski, *Jak powstał powiat wrzesiński?*, [w:] *Wrzesnia jej ziemia i mieszkańcy*, red. J. Deresiewicz, J. Stasiewski, A. Szyperski, M. Turwid, Wrzesnia 1932, s. 44-45.

²² *Z dziejów Szamarzewa: W S(z)amarzewie*, „Wiadomości Wrzesińskie” 2013, nr 44.

²³ Tamże.

²⁴ S. Kwiecień, *Zagadnienie niepodzielności gospodarstw wiejskich na gruncie ustawodawstwa II RP*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2022, t. LXXIV, z. 1, s. 192.

Odzyskanie niepodległości usunęło pierwszą okoliczność, a pamięć o wspólnych przodkach z biegiem lat ulegała co raz bardziej zatarciu. Choć jeszcze kilkadziesiąt lat temu żyli ostatni mieszkańcy Szamarzewa, którzy np. czasami uczestniczyli w różnych uroczystościach kościelnych w Samarzewie czy odwiedzali znajomych. Były to jednak raczej wyjątki, regułą pozostawał pewien dystans, skutkujący choćby praktycznym brakiem małżeństw mieszanych²⁵.

KÓŁKA ROLNICZE NA ZIEMIACH POLSKICH

W takich to właśnie warunkach społeczno-gospodarczych w Samarzewie, na początku lat dwudziestych XX w., pojawiła się idea utworzenia kółka rolniczego. Miała ona oczywiście znacznie starszy rodowód na ziemiach polskich. Zniesienie pańszczyzny wyzwoliło potrzebę zorganizowania różnych form aktywności na terenach wiejskich. Chodziło o aktywizację i swoiste korporacyjne zrzeszenie się nowej grupy społeczno-zawodowej, usamodzielnionej w swoich działaniach produkcyjno-handlowych.

W związku z podziałem ziem polskich przez różnych zaborców, proces tworzenia kółek rolniczych został zapoczątkowany w poszczególnych regionach w innym czasie i przebiegał w różnym tempie. Wykazywał się też w różnych zaborach pewnymi specyficznymi różnicami wynikającymi choćby z niejednorodnych uwarunkowań polityczno-prawnych i społeczno-gospodarczych²⁶. Proces zrzeszania się włościan uwolnionych z pańszczyzny został zapoczątkowany najszybciej na terenach znajdujących się w zaborze pruskim. To tutaj w 1862 r. powstało pierwsze kółko rolnicze pod nazwą Włościańskie Towarzystwo Rolnicze²⁷. Miało to miejsce w Piasecznie koło Tczewa na Pomorzu. Kolejne organizacje zostały zawiązane w powiecie śremskim, a dokładnie w miejscowości Dolsk²⁸, gdzie powstało w 1866 r. Włościańskie Kółko Rolnicze²⁹. Kolejnym regionem, gdzie zaczęto tworzyć kółka rolnicze, był zabór austriacki. Tutaj w 1882 r. powstało we Lwowie Towarzystwo Kółek Rolniczych, które bardzo energicznie przystąpiło do organizacji sieci kółek na galicyjskiej wsi³⁰.

Najpóźniej idea tworzenia kółek rolniczych zaistniała na terenie zaboru rosyjskiego – Królestwa Polskiego. Trafiła ona tutaj za pośrednictwem działaczy z Wielkopolski, choć, co trzeba też podkreślić, została zaimplementowana na już podatny grunt społeczno-gospodarczy. W Królestwie Polskim podejmowano wcześniej dyskusje i próby organizacji producentów rolnych. Pierwsza taka inicjatywa zaistniała w 1857 r., kiedy to grupa działaczy uzyskała zgodę na zarejestrowanie Towarzystwa Rolniczego. Kolejnym przejawem aktywności w obszarze zorganizowania producentów rolnych było utworzenie w 1875 r. Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie. W ramach jego działalności starano się propagować nowoczesne formy gospodarowania i organizowano specjalne odczyty czy też wystawy rolnicze. Następnym krokiem było utworzenie w latach osiemdziesiątych XIX w. w Królestwie Polskim dwóch oddziałów, funkcjonującego od 1867 r. w Peters-

²⁵ *Z dziejów Szamarzewa: W S(z)amarzewie*, „Wiadomości Wrzesińskie” 2013, nr 44.

²⁶ K. Bajan, T. Hunek, R. Malinowski, *Kółka rolnicze w Polsce*, Warszawa 1966, s. 10.

²⁷ *130-lecie Kółek Rolniczych. Krótki zarys historii Kółek Rolniczych (1862-1992)*, konsultanci M. Jakimiec, K. Kokoszkiwicz, Warszawa 1992, s. 6.

²⁸ W. Jakóbczyk, *Wielkopolskie kółka rolnicze 1866-1939*, Poznań 1981, s. 4.

²⁹ *130-lecie Kółek Rolniczych...*, s. 6.

³⁰ K. Bajan, T. Hunek, R. Malinowski, *Kółka rolnicze...*, s. 11-12.

burgu, Towarzystwa Popierania Rosyjskiego Przemysłu i Handlu. W ramach jego struktur powstała Sekcja II tzw. Sekcja Przemysłu Rolnego. Stopniowo wyłoniła się z niej Sekcja Rolna³¹.

To właśnie w Sekcji Rolnej zebrała się grupa działaczy, która zaczęła analizować i rozpoznawać konstrukcję i funkcjonowanie organizacji rolniczych w Wielkopolsce, Galicji oraz szerzej w Niemczech i Austrii. Tutaj tworzone projekty właściwych ustaw, które starano się następnie przeforsować u władz carskich. Pierwszym połowicznym sukcesem było doprowadzenie do uchwalenia pod koniec lat 90 XIX w. *ustawy o spółkach (syndykatach) i towarzystwach rolniczych*. W oparciu o jej zapisy w listopadzie 1899 r. powstało m.in. Kaliskie Gubernialne Stowarzyszenie Rolnicze, które formalnie było syndykatem rolniczym³². Stopniowo do 1907 r. udało się utworzyć 8 oddziałów terenowych tej organizacji. Siedem z nich stało się autonomicznymi strukturami. Były to słupecko-konińskie (powstało z połączenia pierwotnie dwóch niezależnych struktur powiatowych), kaliskie (struktura powiatowa), kolskie, tureckie, sieradzkie i wieluńskie. Ostatnie, łączyckie, poszło trochę inną drogą i uzyskało zupełną samodzielność³³.

Ostatecznie ruch kółek rolniczych udało się w Królestwie Polskim uruchomić w pierwszej dekadzie XX w. Choć już wcześniej rejestrowano tolerowane przez władze państwowe spółki rolniczo-handlowe. Powstało ich wówczas około 200. Właściwy i szerszy rozwój kółek rolniczych mógł nastąpić dopiero po wydaniu 4 marca 1906 r. *ukazu najwyższego o przepisach tymczasowych o towarzystwach i związkach*³⁴. Dzięki zapisom tego aktu normatywnego stało się również możliwe utworzenie i zarejestrowanie 27 października 1906 r. organu koordynującego pod nazwą Centralne Towarzystwo Rolnicze (CTR). Jego ogólny profil organizacyjny został przygotowany kilka lat wcześniej przez działaczy Sekcji Rolnej. Pierwszy oficjalny zjazd miał miejsce 11-12 marca 1907 r. w Warszawie. Wzięło w nim udział 118 delegatów, reprezentujących 3400 członków z całego Królestwa Polskiego³⁵. Przejęto wówczas większość struktur terenowych Sekcji Rolnej³⁶. W ramach CTR utworzono Centralny Wydział Kółek Rolniczych (CWKR). Niejako obok, równolegle utworzono również Towarzystwo Kółek Rolniczych (TKR) im. S. Staszica³⁷, które było swoistą polityczno-organizacyjną konkurencją dla CTR/CWKR, ale o znacznie mniejszym zasięgu terytorialnym i rozmachu organizacyjnym³⁸. Po ukazaniu się przepisów wykonawczych działacze przystąpili do przerejestrowywania wcześniejszych spółek na kółka rolnicze oraz tworzenia nowych struktur. Co ciekawe, pierwsze legalnie zarejestrowane kółko rolnicze w Królestwie Polskim powstało we wsi Jastrzębniki w powiecie kaliskim³⁹. Od 1907 r. zaczęto też tworzyć

³¹ S. Dzieciółowski, *Centralne Towarzystwo Rolnicze w Królestwie Polskim i jego polityka agrarna 1906-1918*, Warszawa 1981, s. 19-23.

³² Tamże, s. 30.

³³ Tamże, s. 32.

³⁴ *Pierwszy rok konstytucyjny w Państwie Rosyjskiem. Prawa, wydane w okresie czasu od 14 stycznia 1906 r. do 5 marca 1907 r.*, (zebrał. S. Godlewski), Warszawa 1907, s. 345-373.

³⁵ S. Dzieciółowski, *Centralne Towarzystwo Rolnicze...*, s. 69-73.

³⁶ J. Socha, *Kółka rolnicze Centralnego Towarzystwa Rolniczego 1907-1929*, „Zeszyty Wiejskie” 2009, t. 14, s. 140.

³⁷ *Zarys historii polskiego ruchu spółdzielczego, część I do 1918*, red. S. Inglot, Warszawa 1966, s. 144-145.

³⁸ *130-lecie Kółek Rolniczych...*, s. 9-10.

³⁹ J. Socha, *Kółka rolnicze...*, s. 141.

obok towarzystw gubernialnych także struktury powiatowe, określane jako okręgowe. W 1908 r. istniało siedem towarzystw gubernialnych i 24 okręgowe⁴⁰. Dzięki temu udało się stworzyć ogniwa pośrednie, ułatwiające koordynację działań poszczególnych kółek rolniczych w terenie. Do 1913 r. w Królestwie Polskim powstało ponad 1000 kółek rolniczych w różnych formułach organizacyjnych. Co warte podkreślenia, jedną z guberni, gdzie było ich najwięcej (zaraz po warszawskiej), była gubernia kaliska, gdzie zrzeszonych było w tej strukturze ponad 7300 członków⁴¹. Innym oryginalnym aspektem działalności kółkowej było utworzenie z inicjatywy Towarzystwa Ogrodniczego Warszawskiego kilkudziesięciu kółek branżowych. Takie kółka ogrodnicze jako pierwsze powstały w Koninie i Słupcy⁴².

Same kółka skupiały się przede wszystkim na działalności edukacyjno-propagatorskiej. Starano się propagować szkolnictwo rolnicze, kursy, literaturę oraz prasę fachową. Nabywano też w hurtowych ilościach i rozprowadzano między rolnikami w konkurencyjnych cenach nawozy sztuczne⁴³. Raczej nie prowadzono większej działalności produkcyjnej. Co jakiś czas wprawdzie pojawiały się postulaty o takie przedsięwzięcia, jednak trudno było zebrać wśród ówczesnych rolników kapitał niezbędny do podjęcia istotniejszych działań w zakresie np. przetwórstwa czy melioracji. Innym obszarem działalności kółek rolniczych było kredytowanie zakupu przez rolników środków produkcji, czyli materiału siewnego i narzędzi. Ponadto z funduszy zgromadzonych z wkładów członkowskich nabywano narzędzia, które stanowiły własność wspólną, organizacyjną⁴⁴.

Starano się też organizować zbyt towarów produkowanych w gospodarstwach rolnych oraz zapewniać ich zaopatrzenie. Głównie chodziło o skrócenie łańcucha dostawców, tak żeby jak najwięcej zysków zostało w rękach rolników, jak i równolegle, żeby płacili jak najmniejsze prowizje za nabywane towary. Przy kółkach rolniczych tworzone sekcje chowu bydła, koni, trzody chlewnej jak i owiec. Głównym celem tych sekcji był dobór odpowiednich ras hodowlanych, jak i podnoszenie standardów higienicznych i żywieniowych zwierząt gospodarskich⁴⁵.

W okresie I wojny światowej działalność kółek rolniczych w całym Królestwie Polskim uległa paraliżowi. Złożyło się na to kilka elementów, w tym m.in. powszechny pobór członków do wojska oraz często intensywne walki na terenach działalności kółek. Jednak już od 1916 r., kiedy to tereny Królestwa Polskiego zostały objęte w miarę stabilną administracją okupacyjną, rozpoczął się proces odradzania ruchu kółkowego⁴⁶. Pod koniec 1917 r. odnotowano już funkcjonowanie ok. 550 kółek rolniczych. W samej guberni kaliskiej było to jednak niewiele, bo tylko 28⁴⁷.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r., organizacje zrzeszające i koordynujące funkcjonowanie kółek rolniczych, nadal działały według poprzednich ram organizacyjno-prawnych, które wywodziły się z okresu zaborów. Nie doszło do zjednoczenia ruchu kółkowego, co wówczas wydawałoby się racjonalnym działaniem. Złożyło

⁴⁰ J. Bartyś, *Kółka rolnicze w Królestwie Polskim*, Warszawa 1974, s. 53.

⁴¹ Tamże, s. 64-67.

⁴² Tamże, s. 311.

⁴³ K. Bajan, T. Hunek, R. Malinowski, *Kółka rolnicze...*, 14-15.

⁴⁴ Tamże, s. 15.

⁴⁵ Tamże, s. 17-18.

⁴⁶ *130-lecie Kółek Rolniczych...*, s. 12.

⁴⁷ J. Bartyś, *Kółka rolnicze...*, s. 70.

się na to szereg przyczyn, począwszy od różnic mentalnych i organizacyjnych, poprzez odrębne regulacje prawne, które przez długi czas nadal funkcjonowały w II Rzeczypospolitej. Doszły do tego jeszcze tarcia ambicjonalne liderów poszczególnych struktur⁴⁸.

Na terenach byłego zaboru rosyjskiego, czyli również gminy Ciężen⁴⁹, leżącej wówczas na terenie powiatu słupeckiego⁵⁰ i szerzej województwa łódzkiego⁵¹ działał Centralny Związek Kółek Rolniczych (CZKR). Powstał on z przekształcenia CWKR, po przyłączeniu do niego struktur i działaczy byłych „staszicowskich” kółek rolniczych⁵². Konstrukcja ta działała w latach 1920-1929. Następnie pod wpływem władz sanacyjnych, dążących do przejęcia kontroli nad organizacjami rolniczymi, utworzono Centralne Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych (CTOiKR), które powstało z połączenia CTR i CZKR oraz związanych z nim czterech Wojewódzkich Związków Kółek i Organizacji Rolniczych (ziemi Wileńskiej, Nowogrodzkiej oraz województw poleskiego i wołyńskiego). Ostatnią, siódmą organizacją, która się przyłączyła, był Centralny Związek Osadników⁵³.

W 1919 r. udało się też reaktywować i przywrócić funkcjonowanie na terenie województwa łódzkiego dziewięciu towarzystw okręgowych, w tym m.in. konińsko-słupeckiego. Choć towarzystwo to wykazywało jedną z mniejszych liczby członków, bo zaledwie 41. Widać było, że jest jeszcze dalekie od odtworzenia wcześniejszych struktur terenowych⁵⁴. Jednak już w 1921 r. organizacja konińsko-słupecka została wytypowana jako jedna z trzech do utworzenia wydziałów rolniczo-doświadczalnych, które miały zadanie skupiać najlepszych rolników i angażować ich do prac naukowych i doświadczalnych⁵⁵. Warto zaznaczyć, że w 1921 r. na terenie tych dwóch powiatów istniało 36 kółek rolniczych (wówczas w całym województwie łódzkim zarejestrowanych było ok. 200 kółek rolniczych). Przez kolejne sześć lat przybyło kolejnych 18 kółek rolniczych (w pozostałych powiatach województwa przybyło ok. 260 kółek rolniczych)⁵⁶.

⁴⁸ *130-lecie Kółek Rolniczych...*, s. 12.

⁴⁹ Wieś Samarzewo w okresie międzywojennym znajdowała się na obszarze gminy Ciężen. Ta wraz z reformą z 1954 r., wprowadzającą gromady w miejsce gmin, uległa likwidacji. W styczniu 1973 r., gdy przywracano na mapie administracyjnej Polski gminy, to tereny dawnej gminy Ciężen trafiły głównie w granicę gmin ze stolicami w Łądku i Słupcy. Od 1 stycznia 1973 r. Samarzewo znajduje się w granicach gminy Łądek.

⁵⁰ Powiat słupecki został utworzony po raz pierwszy w historii w 1867 r., na mocy ukazu carskiego z 31 grudnia 1866 r. Wówczas w guberni kaliskiej utworzono oprócz słupeckiego jeszcze cztery inne powiaty. Istniał on do 1932 r. (z przerwą w latach 1916-1919), kiedy to powiat ten włączono do powiatu konińskiego, z którego terenów był w większości wcześniej wydzielony – *Powiat słupecki, historia i współczesność*, opr. H. Szurek, Słupca b.d.w., s. 4. Zob. też. M. Jarecki, *Krótką historia powiatów ziemi słupeckiej*, Słupca 2002.

⁵¹ Województwo łódzkie zostało utworzone na mocy ustawy tymczasowej z dnia 2.VIII.1919 r. o organizacji władz administracyjnych II instancji. Na mocy ustawy z dnia 12.VI.1937 r. przeprowadzono 1 kwietnia 1938 r. korekty granic kilku województw. Wówczas to m.in. z województwa łódzkiego do poznańskiego przekazano powiaty: kaliski, kolski, turecki oraz koniński. Wtedy też Samarzewo administracyjnie znalazło się w granicach województwa poznańskiego – *Województwo łódzkie 1919-1969, studia i materiały*, red. R. Rosin, Łódź 1971, s. 7-8.

⁵² *130-lecie Kółek Rolniczych...*, s. 14.

⁵³ J. Borkowski, A. Gurnicz, *Kółka rolnicze w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1978, s. 425-426.

⁵⁴ J. Socha, *Centralne Towarzystwo Rolnicze w województwie łódzkim w latach 1918-1928. Zarys organizacji i działalności*, „Rocznik Łódzki” 1978, t. XXIII, s. 207-209.

⁵⁵ Tamże, s. 211.

⁵⁶ Tamże, s. 220.

Utworzono też na terenie tego okręgu 17 stacji rozplodowych, które pod kierunkiem Wydziału Hodowlanego CTR realizowały zalecenia hodowlane. Ponadto założono jedno koło kontroli obór, którego zadaniem było upowszechnianie zasad racjonalnego żywienia i selekcji bydła mlecznego. Co ciekawe, kontynuując wcześniejszą tradycję, konińsko-słupeckie Okręgowe Towarzystwo Rolnicze wydzierżawiło gospodarstwo ogrodnicze, które miało prowadzić szkółki drzew owocowych i zakładać wzorcowe sady przy drobnych gospodarstwach rolnych i szkołach⁵⁷.

Działalność kółek rolniczych uległa zakończeniu w 1939 r., wraz z wybuchem II wojny światowej. Niemieckie i sowieckie władze okupacyjne nie były zainteresowane dalszym działaniem kółek rolniczych, które odczytywano jako potencjalne zagrożenie i ewentualne zaplecze logistyczno-organizacyjne dla polskiej konspiracji⁵⁸. Dosyć podobna sytuacja była po zakończeniu wojny. Władze tzw. Polski Ludowej również spoglądały z dużą podejrzliwością i brakiem życzliwości na struktury kółek rolniczych. Tym bardziej, że w mniej lub bardziej realnych planach istniała koncepcja kolektywizacji gospodarstw indywidualnych. Zakładano, że takie struktury mogłyby być swoistym zarzewiem i motorem sprzeciwu przeciwko likwidacji indywidualnych gospodarstw rolnych i włączaniu ich do Państwowych Gospodarstw Rolnych. Dopiero po zmianach politycznych w 1956 r., podjęto decyzje o anulowaniu zakazu funkcjonowania kółek rolniczych. Już w listopadzie i grudniu 1956 r. na skutek działań oddolnych i spontanicznych samych rolników, odtworzono ich ok. 1700⁵⁹. Działalność odbudowanych struktur zyskała bardzo na dynamice dzięki utworzeniu Funduszu Rozwoju Rolnictwa (FRR), dzięki któremu trafiło do kółek rolniczych sporo środków finansowych, niezbędnych do zakupu drogiego sprzętu rolniczego⁶⁰. Powołano też w celu koordynacji i wspierania działań organizacyjnych, struktury na szczeblu centralnym, wojewódzkim i powiatowym. Były to Centralny Związek Kółek Rolniczych (CZKR) i podlegające mu wojewódzkie oraz powiatowe związki⁶¹.

Kolejny etap to lata 1973-1980, kiedy to podjęto działania mające na celu przekazanie całego sprzętu zgromadzonego przez kółka rolnicze do Spółdzielczych Kółek Rolniczych (SKR). W ten sposób pozbawiono działaczy kółkowych najważniejszego elementu, czyli gromadzonego zmusznie i często z dużym wysiłkiem finansowym parku maszynowego. W tym okresie faktyczna działalność struktur organizacyjnych kółek uległa istotnemu regresowi. Często wręcz kółka rolnicze wygaszały swoją działalność⁶². Wprowadzenie stanu wojennego w grudniu 1981 r., spowodowało całkowite zawieszenie na dziesięć miesięcy działalności struktur samorządu rolniczego. Dopiero przyjęcie 16 września 1982 r. *ustawy prawo spółdzielcze* oraz 8 października 1982 r. *ustawy o społeczno-zawodowych organizacjach rolników*⁶³ pozwoliło na stopniowe odradzanie struktur kółek rolniczych. Proces ten wzmocniło wydanie kolejnej ustawy z 7 kwietnia

⁵⁷ Tamże, s. 223.

⁵⁸ *130-lecie Kółek Rolniczych...*, s. 20-21.

⁵⁹ Tamże, s. 23.

⁶⁰ *Historia Kółek Rolniczych, Kół Gospodyń Wiejskich na ziemiach polskich 1862-2012, 150 lat Kółek Rolniczych na ziemiach polskich*, opr. J. Poszepczyński, Warszawa 2012, s. 41-42.

⁶¹ K. Bajan, T. Hunek, R. Malinowski, *Kółka rolnicze...*, 43-44.

⁶² *130-lecie Kółek Rolniczych...*, s. 24.

⁶³ Dz.U. nr 32 poz. 217 z 1982

1989 r. o związkach zawodowych rolników indywidualnych⁶⁴. Po 1990 r. kółka rolnicze przestały być wspierane finansowo przez państwo i zaliczono je do sektora prywatnego⁶⁵.

KÓŁKO ROLNICZE „SNOP” W SAMARZEWIE

Pierwsze kółko rolnicze w Samarzewie powstało najprawdopodobniej w połowie lat dwudziestych XX w.⁶⁶ Nie zachowała się jednak z tego okresu żadna dokumentacja, czy choćby wspomnienia, więc trudno dokładnie określić czas i ewentualny zakres funkcjonowania. Jedynie podczas procedury ponownej rejestracji kółka w 1931 r., pojawiła

Fot. 1. Pieczętka Kółka Rolniczego „Sноп” w Samarzewie

się informacja o zaginięciu poprzedniego statutu i braku możliwości jego odesłania do urzędu wojewódzkiego⁶⁷. Przejęto również po wcześniejszej strukturze pieczętę⁶⁸ i nazwę – Kółko Rolnicze „Sноп” w Samarzewie. Można jedynie założyć, że pierwsze samarzewskie kółko rolnicze zostało zarejestrowane równoległe z tym w Ciążeniu, czyli w 1924 r.⁶⁹ Jak wskazuje analiza dokumentacji, Ciążenia jako miejscowość gminna była istotnym katalizatorem dla wszelkich inicjatyw organizacyjnych, w tym dla tworzących się w gminie organizacji zrzeszających rolników⁷⁰.

Kolejną procedurę rejestracji kółka rolniczego podjęto pod koniec 1930 r. W październiku 1930 r. władze kółka wystąpiły za pośrednictwem Okręgowego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych (OTOiKR) w Słupcy do wojewody łódzkiego z wnioskiem o zmianę statutu i przyjęcie wzorcowego uchwalonego przez CTOiKR w 1929 r.⁷¹ Wówczas to nowy Statut Kółka Rolniczego w Samarzewie został zatwierdzony przez wojewodę i kółko rolnicze zostało wciągnięte do Rejestru Stowarzyszeń i Związków pod nr 2680⁷². Co warto podkreślić, rejestracja

⁶⁴ Dz.U. nr 20 poz. 106 z 1989

⁶⁵ <https://kolkarolnicze.pl/historia-kolek-rolniczych/> [dostęp: 03.11.2024 r.].

⁶⁶ Przed pierwszą wojną światową na terenie powiatu słupeckiego istniały kółka rolnicze np. w Cieninie, Dłusku, Koszutach, Kowalewie, Młodojewie, Wierzbnie i Zagórowie. Brak jakichkolwiek śladów archiwalnych, potwierdzających możliwość istnienia w tym czasie kółka rolniczego w Samarzewie – *Dzieje Ziemi Słupeckiej*, Słupca-Poznań 1969, s. 126.

⁶⁷ Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APL), Urząd Wojewódzki Łódzki, Pismo do Urzędu Wojewódzkiego (dalej: UWŁ), sygn. 589, *Pismo do Wódz. Bezp. Publ. z dn. 14.III.1931 r.*

⁶⁸ Na używanej jeszcze pod koniec lat trzydziestych XX w. pieczętce, cały czas widniał skrót CZKR, czyli struktury centralnej rozwiązanej w 1929 r. – Archiwum Państwowe w Poznaniu Oddział w Koninie (dalej: APP/OK), Powiatowe Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych w Koninie (dalej: PTOKRK), sygn. 37, *Spis członków Kółka Rolniczego z dn. 20.III.1937 r.*

⁶⁹ APO/OK, PTOKRK, sygn. 37, Pismo do Urzędu Wojewódzkiego, *Sprawozdanie Kółka Rolniczego w Ciążeniu za 1936-1937 z dn. 31.XII.1937 r.*

⁷⁰ Jako przykład można wskazać reaktywację Kółka Rolniczego w Samarzewie w 1937 r. Wówczas to na inauguracyjnym spotkaniu był Czesław Chojnacki, przedstawiciel struktury z Ciążenia, który przedstawił zadania i ewentualne korzyści dla mieszkańców Samarzewa płynące z funkcjonowania Kółka Rolniczego – APP/OK, PTOKRK, sygn. 37, *Protokół z zebrania rolniczego w Samarzewie z dn. 28.II.1937 r.*

⁷¹ APL, UWŁ, sygn. 589, *Pismo do Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi z dn. 30.X.1930 r.*

⁷² Tamże, *Decyzja zatwierdzająca wojewody z dn. 10.II.1931 r.*

kółka w Samarzewie była częścią większego procesu porządkowania organizacyjnego kółek rolniczych w powiecie słupeckim. W pierwszej połowie 1931 r. zarejestrowano 18 kółek rolniczych na tym terenie, m.in. w Ciążeniu (również nazwane „Snop”), Wierzbocicach, Giewartowie, Zagórowie, Kleczewie⁷³.

Przyjęty wówczas statut był to wzorzec opracowany w 1929 r. i dostarczany organizacjom kółkowym przez CTOiKR. Stwierdzano w nim, iż każde kółko rolnicze jest ogniwem CTOiKR, którego z kolei statut został zatwierdzony przez Komisariat Rządu w dn. 9 lipca 1929 r. na podstawie jeszcze carskiej ustawy z dn. 17 marca 1906 o przepisach tymczasowych o towarzystwach i związkach oraz wydanego na jej podstawie rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 sierpnia 1926 r. W pierwszych paragrafach statutu wymienieni zostali założyciele: Barnard Grzesiak⁷⁴, Wojciech Rewers⁷⁵ i Wincenty Zalewski⁷⁶, nazwa oraz siedziba kółka. W następnych cele oraz sposoby ich realizacji. Począwszy od paragrafu siódmego są regulacje dotyczące zasad uzyskania członkostwa oraz praw i obowiązków przysługujących członkom Kółka Rolniczego „Snop” w Samarzewie. Następnie zostały wskazane obowiązki kółka jako organizacji. Począwszy od 12 paragrafu uregulowano liczebność Zarządu, który miał składać się z pięciu osób oraz sposób wyłaniania jego członków. Zdefiniowano również obowiązki i uprawnienia władz kółka. Ostatnie cztery paragrafy dotyczyły kompetencji i sposobu funkcjonowania Ogólnego Zebrania wszystkich członków kółka rolniczego⁷⁷.

Statut został przedstawiony przez B. Grzesiaka 7 listopada 1930 r. do rejestracji w słupeckiej kancelarii notarialnej rejenta Stanisława Gregorkiewicza. Dzień później dokonano w Kasie Skarbowej w Słupcy opłaty rejestracyjnej w wysokości 5 zł⁷⁸. W związku z faktem, iż rejestracja odbywała się na mocy przepisów ukazu carskiego, starosta słupecki Józef Czochron zlecił Policji Państwowej przeprowadzenie wywiadu w miejscu zamieszkania wnioskodawców. Jego celem było zweryfikowanie, czy trójka założycieli przestrzega porządku prawnego i nie planuje jakichś działań wywrotowych⁷⁹. Polecenie to zrealizowali funkcjonariusze z posterunku w Ciążeniu⁸⁰. Wnioski przygotowane przez przodownika Tomasza Słupskiego⁸¹, komendanta posterunku w Ciążeniu, wskazywały jednoznacznie, iż „[...] pod względem moralnym, jak i politycznym, cieszą się nienaganną opinią i przez tutejszy posterunek o żadne działalności antypaństwowe podejrzani nie są”⁸².

W tej sytuacji wniosek dotyczący przerejestrowania Kółka Rolniczego „Snop” w Samarzewie został w pełni zaakceptowany i zatwierdzony przez władze wojewódzkie. Jednak, jak wskazuje dostępna dokumentacja, praktycznie w ogóle nie podjęto żadnych

⁷³ „Łódzki Dziennik Wojewódzki” 1931, nr 14, s. 341.

⁷⁴ B. Grzesiak syn Michała i Józefy, ur. 3 Sierpnia 1881 r. w Samarzewie, właściciel 15 morgowego gospodarstwa.

⁷⁵ W. Rewers syn Józefa i Tekli, ur. 6 kwietnia 1900 r. (w niektórych dokumentach widnieje data dzienna 16) w Dziedzicach, właściciel 12 morgowego gospodarstwa, zm. 13 sierpnia 1985 r.

⁷⁶ W. Zalewski syn Antoniego i Michaliny, ur. 20 lipca 1892 r. w Ratajach, właściciel 15 morgowego gospodarstwa, zm. 28 lutego 1980 r.

⁷⁷ APŁ, UWŁ, sygn. 589, *Statut Kółka Rolniczego w Samarzewie z dn. 7.XI.1930 r.*

⁷⁸ Tamże, sygn. 589, *Pokwitowanie z Kasy Skarbowej w Słupcy z dn. 8.XI.1930 r.*

⁷⁹ *Pierwszy rok konstytucyjny w Państwie Rosyjskim...*, s. 359.

⁸⁰ APŁ, UWŁ, 589, *Pismo adresowane do posterunku PP w Ciążeniu z dn. 10.XII.1930 r.*

⁸¹ W. Kujawa, D. Nowicki, A. Rubajczyk, *Zawsze wierni. Dzieje Policji Państwowej na Ziemi Słupeckiej w latach 1918-1939*, Słupca b.d.w., s. 65.

⁸² APŁ, UWŁ, 589, *Pismo do Urzędu Wojewódzkiego, Wywiad policyjny z dn. 20.XII.1930 r.*

działań organizacyjnych i statutowych. Trudno jednoznacznie stwierdzić, co było przyczyną tego stanu rzeczy. Prawdopodobnie samarzewska struktura organizacyjna padła ofiarą ogólnego kryzysu, jaki na początku lat trzydziestych XX w. dotknął kółka podległe CTOiKR. Począwszy od 1931 r. na skutek walk frakcyjnych w szeregach rządzącej sanacji oraz nasilających się skutków kryzysu, Ministerstwo Rolnictwa zaczęło gwałtownie zmniejszać dotacje dla kółek rolniczych. Na wszystkich szczeblach CTOiKR nastąpił ostry kryzys, wiele ogniw organizacyjnych uległo anihilacji. Dopiero wprowadzany stopniowo od 1933 r. program naprawczy, połączony ze zmianami w kierownictwie Ministerstwa Rolnictwa i większymi dotacjami, spowodował ponowne, stopniowe ożywienie w strukturach terenowych. Jak oceniono w łódzkim Wojewódzkim Towarzystwie Organizacji i Kółek Rolniczych (WTOiKR) „lata 1930-1933 były dla organizacji okresem największego upadku” i dopiero „w roku 1934 rozpoczęto ją odbudowywać z ruin upadku [...] finansowego”⁸³.

Kółka Rolniczego „Snop” w Samarzewie nie udało się jednak uaktywnić i pozostało ono jedynie strukturą organizacyjną na papierze. Trudno dziś wskazać przyczynę takiego stanu rzeczy. Szczególnie, że choćby B. Grzesiak⁸⁴ i W. Rewers⁸⁵, którzy przerejestrowywali kółko, to byli bardzo aktywni, lokalni liderzy. Ostatecznie w grudniu 1937 r. wicestarosta koniński Stefan Korycki⁸⁶ złożył wniosek do łódzkiego urzędu wojewódzkiego o wyrejestrowanie kółka ze względu na „nie przeprowadzenia żadnej działalności, od chwili zorganizowania”⁸⁷.

Fot. 2. Antoni Śługaj

Co ciekawe, już nieco wcześniej podjęto działania mające na celu reaktywowanie kółka rolniczego. Pierwsze spotkanie dotyczące odtworzenia tej struktury miało miejsce w lutym 1937 r. Zebrało się wówczas 35 mieszkańców Samarzewa. W spotkaniu wziął również udział przedstawiciel kółka rolniczego z Ciężenia. Przedyskutowano ogólne korzyści i zadania kółek rolniczych. Przeanalizowano też istniejący już statut Kółka Rolniczego „Snop” w Samarzewie. Po krótkiej dyskusji zebrani postanowili wystąpić do OTOiKR w Koninie o wyrażenie zgody na reaktywację struktur organizacyjnych w oparciu o poprzedni statut. Na tym spotkaniu został też wyłoniony Zarząd Kółka Rolniczego „Snop” w Samarzewie w składzie: Antoni Śługaj⁸⁸ – prezes, Władysław Kopczyński – wiceprezes, Szczepan Nowak – skarbnik, Adam Nowak⁸⁹ –

⁸³ J. Borkowski, A. Gurnicz, *Kółka rolnicze...*, s. 433 i n.

⁸⁴ Był on w okresie II wojny światowej i krótko po niej sołtysiem Samarzewa, wtedy m.in. przyczynił się do uratowania przez braci Urbaniaków zabytkowej figury św. Nepomucena – K. Górecka, *Zabytki mojego regionu*, msp. w zbiorach autora, Samarzewo b.d., s. 8.

⁸⁵ W czasie okupacji przechowywał we wsi Dziedzice trójkę angielskich lotników zestrzelonych nad środkową Polską, a później pomógł im dostać się do Generalnego Gubernatorstwa – Z. Szymankiewicz, *Spadochrony nad okupowaną Wielkopolską*, Poznań 1979, s. 31-32.

⁸⁶ Powiat słupecki został 1.IV.1932 r. zlikwidowany na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 7.I.1932 r. i włączony w granice powiatu konińskiego – *Dzieje Słupcy*, red. B. Szczepański, Poznań 1996, s. 184.

⁸⁷ APŁ, UWŁ, sygn. 589, *Pismo do Urzędu Wojewódzkiego – Wydział Spraw Społecznych z dn. 30.XII.1937 r.*

⁸⁸ A. Śługaj ur. 4 stycznia 1908 r., zm. 22 kwietnia 1968 r.

⁸⁹ A. Nowak ur. 18 grudnia 1896 r. zm. 15 lipca 1964 r. 20 czerwca 1920 r. zawarł związek małżeński

sekretarz, Aleksander Staszak oraz Marian Konieczka – członkowie. Ustalono również, że zebrania członków będą odbywać się zawsze w pierwszą niedzielę po 10 każdego miesiąca⁹⁰. Pierwszy spis członków z marca 1937 r. wskazuje, że ostatecznie zadeklarowało członkostwo 28 rolników. Byli to właściciele gospodarstw o areale od 7 do 40 mórg. Jedynie gospodarstwo miejscowego nauczyciela Aleksandra Hoffmana miało 4 morgi⁹¹. Do czerwca 1937 wszelką korespondencję dotyczącą reaktywacji struktury kółka w Samarzewie prowadził Czesław Chojnacki, prezes Kółka Rolniczego w Ciężeniu⁹². Następnie obowiązki te przejął A. Śługaj, który między innymi w czerwcu poinformował OTOiKR w Koninie o działaniach mających na celu reaktywowanie struktury organizacyjnej. Jednocześnie potwierdził, że w 1936 r. kółko nie podejmowało żadnej aktywności⁹³.

15 stycznia 1938 r. Waław Olszewski Agronom Powiatowy oraz Kierownik OTOiKR poinformował starostę konińskiego, że działalność Kółka Rolniczego „Snop” w Samarzewie została reaktywowana na zasadach poprzedniego statutu. Wskazał też wówczas skład nowego Zarządu⁹⁴. Działalność kółka od razu nabrała dosyć dużej intensywności. Już w marcu zorganizowano trzygodzinny kurs dotyczący hodowli drobiu w małych gospodarstwach rolnych oraz omówiono kwestie opłat za ubój prowadzony przez rolników prowadzących sprzedaż detaliczną mięsa z własnej hodowli⁹⁵. Miesiąc później do Kółka Rolniczego „Snop” w Samarzewie trafiła pierwsza partia legitymacji. Było to 18 sztuk, więc zapewne tyle osób regulowało wówczas składki⁹⁶.

W pierwszym sprawozdaniu obejmującym niepełny rok od marca do grudnia 1938 r., miejscowi rolnicy mogli się już pochwalić sporym organizacyjnym dorobkiem. Między innymi podjęto działania mające na celu zwalczanie chwastów przy drogach i na polach oraz tępienie szkodniki upraw. Zorganizowano też majówkę dla mieszkańców wsi oraz wysłano delegatów na zjazd okręgowy do Konina. Odbyła się też w listopadzie

Fot. 3. Adam Nowak z rodziną

z Agnieszką ur. 20 stycznia 1897 r. Zaczął edukację w Seminarium Nauczycielskim w Łęczycy, jednak ze względów problemów zdrowotnych musiał ją przerwać.

⁹⁰ APP/OK, PTOKRK, sygn. 37, *Protokół z zebrania rolniczego w Samarzewie z dn. 28.II.1937 r.*

⁹¹ Tamże, *Spis członków Kółka Rolniczego z dn. 20.III.1937 r.*

⁹² Tamże, *Pismo Agronoma Powiatowego, Kierownika OTOiKR Waława Olszewskiego do Czesława Chojnackiego z dn. 28.II.1937 r.*

⁹³ Tamże, *Pismo A. Śługaja do OTOiKR w Koninie z dn. 24.VI.1937 r.*

⁹⁴ APŁ, UWŁ, sygn. 589, *Pismo do Starostwa w Koninie z dn. 15.01.1938 r.*

⁹⁵ APP/OK, PTOKRK, sygn. 37, *Sprawozdanie z zebrania jakie odbyło się dn. 08.III.1938 r.*

⁹⁶ Tamże, *Pismo przewodnie do Zarządu Kółka Rolniczego w Samarzewie z dn. 28.IV.1938 r.*

pogadanka z instruktorem rolnictwa Pomoślą oraz podjęto decyzję o nabyciu za kwotę 27 zł jednego udziału w spółdzielni w Koninie. W tym czasie odbyło się osiem spotkań Zarządu i siedem zebrań członków. Miejszem posiedzeń był dom gromadzki, w którym mieściła się też szkoła. Kółko dysponowało jednym buhajem reproduktorem, którego geny miały poprawić jakość hodowanego we wsi bydła⁹⁷.

W tym też czasie rolnicy będący członkami kółka odstawili 10 tys. litrów mleka do mleczarni w Ciężeniu. Za pośrednictwem struktur kółkowych zakupili też 10 sztuk wysokiej jakości drzewek owocowych. Propagowano też skutecznie wśród rolników korzyści płynące z tworzenia zbiorników na wykorzystywanie do nawożenia pól obornik. W celach edukacyjno-informacyjnych prenumerowano kilka periodyków, takich jak np. „Przewodnik Katolicki”, „Wieś Polska”, „Nowiny”, „Rolnik Wielkopolski”, „Wielkopolanin” i „Ekspres Poranny”. Sformułowano również obszary pewnych deficytów organizacyjno-funkcyjnych wsi, wskazując przede wszystkim na brak spółdzielni handlowej, czego pośrednim skutkiem były drogie nawozy sztuczne dostarczane przez prywatnych pośredników⁹⁸.

Na koniec 1938 r. zweryfikowano 37 członków kółka rolniczego. Tym razem areał ich gospodarstw podano już w hektarach. Kształtował się on od 4 do 22 h. Jeden z członków A. Hoffman nie posiadał żadnej ziemi uprawnej, choć w poprzednim wykazie miał przypisane 4 morgi⁹⁹. Być może jako nauczyciel miejscowej szkoły czasowo dzierżawił jakieś grunty, dlatego nastąpiła ta zmiana. Udało się również w tym czasie wprowadzić dziewięciu członków kółka do rady gromadzkiej i jednego do rady gminnej. Dochód ze składek członkowskich wyniósł 54 zł, a z majówkowej loterii 15 zł. Sporą część tej kwoty, bo aż 34 zł 50 gr. pochłonęły składki odprowadzane do OTOiKR¹⁰⁰. Co warto też podkreślić, organizacja reaktywowana w Samarzewie była jednym z trzydziestu sześciu kółek działających wówczas na terenie powiatu słupeckiego¹⁰¹.

Na początku 1939 r. doszło do zmiany na stanowisku prezesa Kółka Rolniczego „Snop” w Samarzewie. Nie wiadomo niestety nic o przyczynach. Co ciekawe, nowo powołany Henryk Świerczyński był zupełnie nowym członkiem w tej strukturze organizacyjnej. Wiele wskazuje, że był on wcześniej aktywnym działaczem kółkowym w innej miejscowości a po przeprowadzce do Samarzewa zapewne postanowiono skorzystać z jego doświadczenia. Zmiana ta nie wpłynęła istotnie na dynamikę funkcjonowania kółka rolniczego. Już w marcu wystąpiono do Powiatowego¹⁰² Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych (PTOiKR) w Koninie z prośbą o pomoc w nabyciu knura rozplodowego oraz maszyny do czyszczenia zboża. Chodziło o wskazanie sprawdzonych firm i hodowców, gdzie można było nabyć te elementy oraz jakie ewentualnie dopłaty i zniżki przysługiwały kółku¹⁰³. W marcu tego roku wskazano też prezesa Zarządu jako

⁹⁷ Tamże, *Sprawozdanie z działalności Kółka Rolniczego w Samarzewie z dn. 31.XII.1938 r.*

⁹⁸ Tamże.

⁹⁹ Był on nauczycielem w miejscowej szkole. W trakcie okupacji, w 1941 r. został aresztowany. Wraz z nim zatrzymano Sz. Nowaka, ówczesnego sołtysa i przedwojennego członka Kółka Rolniczego „Snop”, w którym pełnił funkcję skarbnika oraz samarzewskiego proboszcza księdza Czesława Domachowskiego. Bezpośrednim pretekstem do zatrzymania całej trójki był pożar budynków gospodarczych w Borkowie. O jego spowodowanie oskarżono miejscowych Polaków. Jako reperkusje aresztowano trzy wskazane osoby i zesłano do obozów koncentracyjnych, z których już nigdy nie powrócili – Z. Wlazło, *Powiedzcie im, że za nich umieram..., krótka opowieść o Samarzewie, księdzu proboszczu, czasach dawno minionych i ludziach, którzy już odeszli*, msp w zbiorach autora, Samarzewo 2011, s. 24.

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ *Dzieje ziemi słupeckiej*, Słupca-Poznań 1969, s. 274.

¹⁰² Określenia „powiatowy” używano w niektórych dokumentach równoległe z określeniem „okręgowy”.

¹⁰³ APP/OK, PTOKRK, sygn. 37, *Pismo do PTOiKR w Koninie z dn. 8.III.1939 r.*

delegata na zjazd gospodarczy w Poznaniu oraz postanowiono wesprzeć finansowo rolników z miejscowości Brzeziny i Pietrzyków¹⁰⁴.

Kolejne sprawozdanie, obejmujące już analizę pełnego roku, władze kółka sporządziły w kwietniu 1939 r. Pokrywało się ono częściowo ze sprawozdaniem wcześniejszym, dlatego część danych została powielona. Bardzo istotnie zmienił się skład Zarządu. Funkcję prezesa sprawował wspomniany wcześniej H. Świerczyński, który jednocześnie był sekretarzem. Jego zastępcą był A. Śługaj, a skarbnikiem Adam Nowak¹⁰⁵. W planach na 1939 r. wskazywano m.in. konieczność poprawy jakości hodowli, melioracje pól, brukowanie dróg oraz zintensyfikowanie działań o charakterze integracyjnym, czyli organizację okazjonalnych zabaw oraz wycieczek. Zgłoszono też wnioski do PTOiKR w Koninie. Dotyczyły one głównie lepszego informowania o planowanych szkoleniach i kursach oraz żeby ich daty nie pokrywały się z terminami jarmarków i targów. Proszono też o pomoc w zorganizowaniu w Samarzewie przez Spółdzielnię „Ziarno” miejsca skupu trzody chlewnej, gdyż jak wskazywano, pędzenie tuczników do Ciężenia powodowało istotne straty na ich wadze. Ważnym postulatem była też kwestia upełnomocnienia miejscowych rolników do arealu co najmniej 5 h¹⁰⁶.

W dochodach kółka rolniczego pojawiła się też nowa pozycja, była to dotacja samorządowa w wysokości 15 zł. Po raz pierwszy zorganizowano też dożynki oraz za pośrednictwem kółka rolniczego nabyto w hurtowej ilości nawozy sztuczne i węgiel. Dzięki temu członkowie mogli kupić te materiały w dużo korzystniejszych cenach niż wcześniej dostępne na rynku¹⁰⁷. Zwiększył się też udział członków Kółka Rolniczego „Snop” w Samarzewie w radzie gminnej do dwóch osób oraz gromadzkiej do dwunastu osób¹⁰⁸. O wzroście realnego zaangażowania mieszkańców Samarzewa świadczy też liczba 27 zamówionych na 1939 r. legitymacji potwierdzających, że tyle osób regularnie płaciło składki¹⁰⁹. W czerwcu 1939 r. nastąpiła kolejna zmiana w Zarządzie kółka rolniczego. Rezygnację z jego kierowania złożył H. Świerczyński, uzasadniając to swoją wyprowadzką z Samarzewa. Kierownictwo strukturą ponownie objął A. Śługaj¹¹⁰. Pierwszego września 1939 r. doszło do niemieckiej agresji na Polskę i początku najkrwawszego konfliktu w dziejach ludzkości. Był to też koniec działalności samarzewskiego kółka¹¹¹. Na odrodzenie idei kółkowej w Samarzewie trzeba było czekać blisko dwadzieścia lat.

¹⁰⁴ Chodziło prawdopodobnie o jakieś anomalie pogodowe, które dotknęły te dwie miejscowości, stąd pojawił się apel wojewódzkich struktur kółkowych o wsparcie.

¹⁰⁵ Funkcję tę tymczasowo przejął po A. Hoffmanie, który zrezygnował ze względów zdrowotnych. Musiały to być jakieś poważne dolegliwości, gdyż wtedy też przeszedł na rentę i przestał uczęszczać do miejscowej szkoły.

¹⁰⁶ APP/OK, PTOKRK, sygn. 37, *Sprawozdanie z działalności Kółka Rolniczego w Samarzewie z dn. I.IV.1939 r.*

¹⁰⁷ Tamże.

¹⁰⁸ Tamże.

¹⁰⁹ Tamże, *Pismo przewodnie do H. Świerczyńskiego z dn. I.IV.1939 r.*

¹¹⁰ Tamże, *Pismo do PTOiKR w Koninie, z dn. 3.VI.1939 r.*

¹¹¹ Lista członków Kółka Rolniczego „Snop” podlegała pewnym zmianom. Na ostatniej dostępnej liście członków widnieją następujące osoby: Adam Nowak, Michał Nowak, Władysław Kopczyński, Roman Bryk, Józef Filipczak, Henryk Świerczyński, Antoni Bojarski, Antoni Wiatrowski, Leon Szubiński, Wojciech Chojnacki, Michał Kaczmarek, Ignacy Popielarski, Ignacy Guziółek, Aleksander Staszak, Marian Gozelańczyk, Szczepan Nowak, Bernard Grzesiak, Michał Szczublewski, Józef Ławniczak, Jan Tomas, Wincenty Zalewski, Wawrzyniec Czerniak, Stanisław Staszak, Jan Urbaniak, Praksyda Kinowa (jedyna kobieta), Wawrzyniec Kałużny, Stefan Butkiewicz (lub Bunkiewicz?).

KÓŁKA ROLNICZE W SAMARZEWIE W LATACH 1958-2023

W okresie okupacji i to za równo niemieckiej, jak i sowieckiej, działalność kółkowa została całkowicie zakazana. Po zakończeniu wojny nowe władze tzw. Polski Ludowej bardzo podejrzliwie spoglądały na ruch kółkowy. Wynikało to choćby ze względu na fakt, iż był on silnym zapleczem organizacyjnym opozycyjnego Polskiego Stronnictwa Ludowego. Ponadto nowe władze lansowały pomysł przeprowadzenia kolektywizacji polskiego rolnictwa, dla którego działacze i struktury poszczególnych kółek rolniczych mogły stanowić istotną przeszkodę¹¹².

Dopiero przemiany społeczno-polityczne 1956 r. stworzyły warunki do odrodzenia się tej idei. Pod koniec 1956 r. działało już w Polsce 700 kółek rolniczych. Także i w Samarzewie pod koniec 1958 r. podjęto działania mające na celu reaktywowanie miejscowego kółka rolniczego. Wpisywało się to w ogólną tendencję, jaka zapanowała wówczas na terenie odtworzonego dwa lata wcześniej powiatu słupeckiego¹¹³. W miejscowościach na jego terenie, już pod koniec 1959 r. działało osiemdziesiąt sześć kółek rolniczych¹¹⁴. W skład pierwszego wybranego Zarządu weszli Albin Rempiański – prezes, Kacper Błaszczak – wiceprezes oraz Henryk Bogiel – skarbnik. Funkcję sekretarza objęła Maria Jaškowiak, miejscowa nauczycielka. Dostyć szybko doszło do zmiany na stanowisku prezesa, które objął Marian Maciejewski, ponieważ jego poprzednik nie zyskał akceptacji władz powiatowych. Samo tworzenie kółka nie przebiegało bezproblemowo. Po niedawno podejmowanych próbach kolektywizacji gospodarstw indywidualnych, rolnicy podchodzili do wszelkich inicjatyw z dużą ostrożnością i podejrzliwością. Cały czas obwiali się, że jest to kolejny podstęp w celu przejęcia przez państwo ich ziemi¹¹⁵. Dopiero uruchomienie środków z FRR i zakup przez samarzewskie kółko pierwszych maszyn rolniczych oraz ciągników spowodowało stopniowe przełamanie niechęci¹¹⁶.

Lata sześćdziesiąte XX w. to największy rozwój samarzewskiego kółka rolniczego. Wtedy też jego prezesem został Mieczysław Urbaniak, który kierował nim aż do jego rozwiązania w połowie lat 70. Zakup większej ilości maszyn spowodował konieczność zatrudnienia Franciszka Jaškowiaka jako dyspozytora, który koordynował i nadzorował ich wykorzystanie. Było czym się wówczas zajmować, gdyż kółko nabyło m.in. dwie młockarnie MSC-7, które stopniowo przerobiono z silników spalinowych na elektryczne oraz dziewięć ciągników. Wiązało się to z koniecznością przeszkolenia i zatrudnienia traktorzystów. W celu zmniejszenia kosztów ustalono, iż ciągniki były garażowane w gospodarstwach obsługi. Oprócz tego na bieżąco organizowano dla rolników szkolenia z zakresu odpowiedniego doboru sadzeniaków, nasiennictwa oraz właściwego nawożenia. Co roku też organizowano przynajmniej jedną zabawę, która oprócz charakteru integracyjnego miała spore znaczenie w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków na działalność statutową.

W latach sześćdziesiątych XX w. zmienił się skład całego Zarządu. Oprócz M. Urbaniaka pracę w nim zaczęli Mateusz Ławniczak jako wiceprezes, Michał Marciniak

¹¹² *130-lecie Kółek Rolniczych...*, s. 21.

¹¹³ *Powiat słupecki...*, s. 6.

¹¹⁴ *Dzieje ziemi słupeckiej...*, s. 274.

¹¹⁵ Relacja Henryka Fiszera, w zbiorach autora.

¹¹⁶ Tamże.

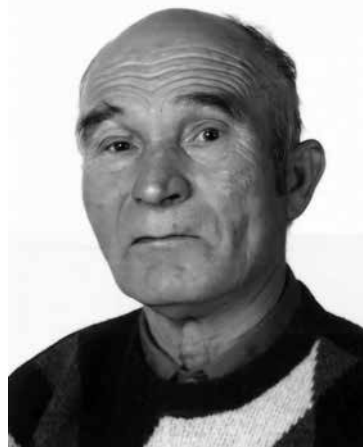
Fot. 4. Bolesław Fiszer

zmianami administracyjno-prawnymi w 1973 r. Wtedy to zlikwidowano gromady i stworzono ponownie gminy. Postanowiono wówczas, żeby stopniowo przekazywać cały park maszynowy z kółek rolniczych do tworzonych w gminach SKR-ów¹²⁴. Struktury samarzewskie przekazały wówczas, oprócz wcześniej wyliczonych, takie maszyny jak np. snopowiązałki, pługi, brony talerzowe, rozrzutniki do obornika i wapna, wóz asenizacyjny oraz opryskiwacze środków ochrony roślin. Ta akcja centralizacji ruchu kółkowego na poziomie gmin, spowodowało praktyczne wygaszenie w 1974 r. działalności Kółka Rolniczego w Samarzewie¹²⁵.

Kolejne próby reaktywacji tej struktury miały miejsce jeszcze w 1978 r., kiedy to powołano nowy Zarząd w składzie J. Pijacki¹²⁶ jako prezes

jako sekretarz i Bolesław Fiszer¹¹⁷ jako skarbnik. Stanowisko dyspozytora objął Józef Pijacki¹¹⁸. Kółko dzięki posiadanemu sprzętowi świadczyło usługi nie tylko miejscowym rolnikom, ale też różnym zewnętrznym podmiotom¹¹⁹. To wymagało prowadzenia pełnej księgowości i zatrudnienia etatowych księgowych¹²⁰. Działacze kółkowi angażowali się bardzo czynnie nie tylko w inicjatywy czysto rolnicze, ale również we wszelkie inne aktywności społeczne. Jako przykład można wskazać założenie przez M. Urbaniaka i innych członków kółka Ochotniczej Straży Pożarnej (OSP) w Samarzewie¹²¹ oraz ich udział w odbudowie zniszczonej w pożarze¹²² miejscowej świątyni¹²³.

Dzięki niemałym zyskom z najmu maszyn, cały czas dokupowano nowy sprzęt. Niestety ten rozwój został przerwany

Fot. 5. Józef Pijacki

¹¹⁷ B. Fiszer ur. 30 marca 1914 r., zm. 24 czerwca 2004 r. W latach 1951-1987 pełnił funkcję sołtysa Samarzewa, którą po nim objął Antoni Leśniak.

¹¹⁸ W skład Komisji Rewizyjnej weszli Edward Drzewiecki, Feliks Radziejewski i Bolesław Urbaniak brat M. Urbaniaka.

¹¹⁹ Relacja Henryka Fiszera, w zbiorach autora.

¹²⁰ Jako księgowi byli po kolei zatrudnieni Frankiewicz, Śmigielska z d. Kusiak oraz Karpińska z d. Łukowska.

¹²¹ OSP w Samarzewie powstała 19 marca 1953 r., pierwszym jej prezesem został M. Urbaniak – *Plan odnowy miejscowości Samarzewo...*, s. 16.

¹²² *Plan odnowy miejscowości Samarzewo...*, s. 14.

¹²³ Zestawienie osób zaangażowanych w odbudowę świątyni samarzewskiej sporządzone przez M. Urbaniaka, kopia w zbiorach autora.

¹²⁴ *130-lecie Kółek Rolniczych...*, s. 24.

¹²⁵ Relacja Henryka Fiszera, w zbiorach autora.

¹²⁶ J. Pijacki syn Michała i Władysławy z d. Wrzos, ur. 28 września 1935 r. w Samarzewie. Zawarł

oraz Tomasz Ławniczak¹²⁷ i Zofia Konieczka jako jego zastępcy. Funkcję sekretarza i skarbnika powierzono Michałowi Marciniakowi i B. Fiszerowi¹²⁸. Jednak żadnych istotniejszych działań wówczas nie podejmowano. Struktury kółkowe pozbawione parku maszynowego nie miały czym zachęcić rolników do jakiegś większej aktywności.

Fot. 6. Pieczętka Kółka Rolniczego w Samarzewie

Dopiero zmiany ustawowe z drugiej połowy 1982 r. doprowadziły do pewnych działań, ale znowu tylko formalnych. Nowy statut został zarejestrowany 12 grudnia 1983 r. w Sądzie Rejonowym w Koninie. W § 3 wskazano, iż samarzewska organizacja jest członkiem Gminnego Związku Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych w Łądku oraz tamtejszego SKR. W punkcie II statutu określono cele, zadania i środki działania kółka, a w III zakres i przedmiot działalności. Kolejne dwa punkty określały zasady członkostwa oraz organy kółka i ich skład. W punktach VII i VIII wskazano źródła dochodu oraz

graficzno-techniczny wygląd kółkowej pieczęci¹²⁹. Po wprowadzeniu zmian organizacyjno-formalnych nie nastąpiły jednak żadne konkretne i praktyczne działania. Dopiero po zmianach ustrojowo-politycznych, w połowie lat 90 XX w., pojawiła się szansa na pewne ożywienie w działalności samarzewskiego kółka. Wówczas kółko liczyło 48 członków, w tym ok. trzydziestu aktywnych¹³⁰.

W kwietniu 1996 r. na Walnym Zebraniu kółka podjęto uchwałę o wystąpieniu z SKR „Warta” w Łądku. Jednocześnie zażądano przekazania w ramach rekompensaty za wcześniej przejęty sprzęt dwóch kombajnów zbożowych „Bizon” oraz jednego ciągnika z przyczepą i prasą do zboża¹³¹. Ostatecznie po długich negocjacjach do Samarzewa trafił jeden kombajn Bizon¹³². W 1997 r. doszło do kolejnej reorganizacji Zarządu. Tym razem w jego skład weszli J. Pijacki jako prezes, Józef Dutkiewicz jako sekretarz oraz Aleksander Leśniak jako skarbnik. Oprócz tego członkami Zarządu zostali Zofia Konieczka oraz Mariusz Górecki¹³³.

Dzięki środkom pozyskiwanym głównie z wynajmu kombajnu udało się nieco ożywić działalność Kółka Rolniczego w Samarzewie. Między innymi wsparto zakup wyposa-

związek małżeński z Elżbietą z d. Nowak, z którą miał czwórkę dzieci: Wiesława, Mirosława, Beatę i Annę. Działacz społeczny, wieloletni członek Kółka Rolniczego oraz OSP w Samarzewie.

¹²⁷ Zastąpionego wkrótce przez Mariusza Ławniczaka.

¹²⁸ Wykaz członków władz Kółka Rolniczego w Samarzewie, kopia w zbiorach autora.

¹²⁹ Statut Kółka Rolniczego w Samarzewie z 1983 r., kopia w zbiorach autora.

¹³⁰ Lista obecności na zebraniu Kółka Rolniczego w Samarzewie z dn. 5 maja 1997 r., kopia w zbiorach autora.

¹³¹ Protokół z Walnego Zebrania członków Kółka Rolniczego w Samarzewie z dn. 30 kwietnia 1996 r., kopia w zbiorach autora.

¹³² Protokół przekazania kombajnu Bizon Z056 (rok produkcji 1986) z dn. 4 czerwca 1997 r., kopia w zbiorach autora.

¹³³ Protokół z nadzwyczajnego Walnego Zebrania członków Kółka Rolniczego w Samarzewie z dn. 5 maja 1997 r., kopia w zbiorach autora.

żenia do miejscowej sali OSP¹³⁴ oraz naczyń stołowych dla tutejszego Koła Gospodyń Wiejskich (KGW)¹³⁵. Organizowano także wyjazdy edukacyjne członków np. na targi rolnicze Polagra w Poznaniu¹³⁶. Pozyskany kombajn był garażowany w gospodarstwie Jerzego Rempińskiego, który też dbał o jego codzienną obsługę. W tej formule kółko rolnicze działało do 2023 r., kiedy to ostatni prezes przeprowadził sprzedaż wysłużonego już kombajnu i wszczął procedurę likwidacji. Tak zakończyła się blisko stuletnia historia kółek rolniczych w Samarzewie. Niewątpliwie organizacje kółkowe miały bardzo duży wpływ na obraz gospodarczy, ale i społeczny Samarzewa. Oczywiście ich funkcja ulegała pewnym modyfikacjom w zależności od otoczenia ustrojowo-gospodarczego, w jakim przyszło im działać. Jednak zawsze stymulowały rozwój i efektywne formy gospodarowania, ale co równie ważne, były swoistą szkołą aktywności społecznej i wolontariatu. Przez struktury tej organizacji zrzeszającej i wspierającej rolników przewinęło się sto kilkadziesiąt osób. Wśród nich było wielu lokalnych liderów, którzy poprzez swoją aktywność społeczną wpływali na praktyczne funkcjonowanie i kształtowanie wizerunku miejscowej społeczności.

MIECZYŚLAW URBANIAK – DZIAŁACZ KÓŁKOWY

Fot. 7. Mieczysław Urbaniak

Taką postacią, w pewien symboliczny sposób spinającą historię kółek rolniczych w Samarzewie, był M. Urbaniak. Był on synem Jana i Salomei z d. Rutkowskiej. Urodził się 31 lipca 1924 r. w Samarzewie, gdzie też się wychowywał i skończył szkołę powszechną. Tutaj też od najmłodszych lat pomagał ojcu prowadzić gospodarstwo rolne. Z racji wieku nie mógł w latach trzydziestych XX w. formalnie należeć do Kółka Rolniczego „Snop” w Samarzewie. Często jednak uczestniczył w jego zebraniach, towarzysząc swojemu ojcu, który był jego członkiem od co najmniej 1938 r. Warto też dodać, że jego nauczycielem i wychowawcą był A. Hoffman, aktywny działacz przedwojennego kółka rolniczego¹³⁷. W czasie niemieckiej okupacji został wysiedlony z gospodarstwa odziedziczonego po ojcu. Skierowano go do pracy w majątku rolnym w Dąbrowie, prowadzonym przez niemieckiego

osadnika Wiznera¹³⁸. W 1941 r. władze okupacyjne wyznaczyły m.in. jego oraz ówczesnego sołtysa¹³⁹ B. Grzeziaka, do przeprowadzenia rozbiórki murowanej kapliczki. Stała ona przy drodze do Ciążenia. Po jej wyburzeniu, gruz oraz figurę św. Jana Nepomucena nakazano pokruszyć i utwardzić tym materiałem drogę¹⁴⁰. Jednak M. Urbaniak z bratem i sołtysem

¹³⁴ Podanie OSP w Samarzewie z dn. 12 października 1998 r. kopia w zbiorach autora.

¹³⁵ Podanie OSP w Samarzewie z dn. 12 września 2000 r. kopia w zbiorach autora.

¹³⁶ Protokół z posiedzenia Kółka Rolniczego w Samarzewie z dn. 18 września 1999 r., kopia w zbiorach autora.

¹³⁷ Kopie świadectw M. Urbaniaka z 1934 i 1938 r., w zbiorach autora.

¹³⁸ Z. Włazło, *Powiedzcie im, że za nich umieram...*, s. 22.

¹³⁹ Zastąpił on na tym stanowisku Sz. Nowaka, aresztowanego kilka tygodni wcześniej przez Niemców.

¹⁴⁰ Święty Jan Nepomucen z Bieganowskiego mostu, „Gazeta Słupecka” 2004, nr 20.

wspólnie ustalili, że figurę ocalałą i ukradkiem zawieźli do rodzinnego domu Urbaniaków, gdzie ukryli na strychu¹⁴¹.

Po wkroczeniu Armii Czerwonej na tereny wschodniej Wielkopolski, został w kwietniu 1945 r. powołany do odbycia służby wojskowej. Nie zdążył wziąć bezpośrednio udziału w walkach z niemieckim okupantem, ale został skierowany wraz ze swoją jednostką w Bieszczady, gdzie uczestniczył w krwawych walkach z jednostkami Ukraińskiej Powstańczej Armii¹⁴². Po powrocie w rodzinne strony w 1950 r. zawarł związek małżeński z Reginą z d. Zalewską, z którą doczekał się trójki dzieci; Zofii, Romana i Ireny¹⁴³. Na początku 1953 r. zainicjował tworzenie struktur OSP w Samarzewie i już 19 marca 1953 r. został wybrany jej pierwszym prezesem¹⁴⁴. Pod koniec lat pięćdziesiątych XX w. bardzo aktywnie włączył się w pracę samarzewskiego kółka rolniczego. Wkrótce też został jego prezesem i głównym animatorem wszelkich jego aktywności społeczno-gospodarczych. Równoległe podjął też pracę w Wojewódzkim Zarządzie Dróg i Ulic w Poznaniu¹⁴⁵ jako dróżnik i nadzorca dróg¹⁴⁶. Była to po trosze konieczność, gdyż ciężko było się utrzymać ze stosunkowo niedużego gospodarstwa. Bardzo harmonijnie łączył pracę zawodową, gdzie wciąż starał się dokształcać i wykazywać innowacyjnością, z działalnością społeczną w Samarzewie. W 1969 r. włączył się też aktywnie w odbudowę spalonego kościoła, do czego udało mu się też zaangażować bardzo wielu członków organizacji kółkowej. Jeszcze w latach 90-tych XX w. wspierał akcję ponownego uaktywniania struktur kółka w Samarzewie.

Fot. 8. ks. Zenon Kozłowski i Mieczysław Urbaniak przy pamiątkowej tablicy w kościele w Samarzewie

¹⁴¹ Po wojnie podjęli próbę odbudowy kapliczki, ale nie było na to zgody ówczesnych władz. Dlatego w latach 60 XX w. figura została przekazana Wojciechowi Sypniewskiemu, który umieścił ją w zbiorach tworzonego wówczas Muzeum w Słupcy.

¹⁴² Wspomnienia M. Urbaniaka, kopia w zbiorach autora.

¹⁴³ Wspomnienia Zofii Karpińskiej, córki M. Urbaniaka, w zbiorach autora.

¹⁴⁴ *Plan odnowy miejscowości Samarzewo...*, s. 16.

¹⁴⁵ Pracował w oddziałach we Wrześni, Gnieźnie i Koninie.

¹⁴⁶ Świadectwo ukończenia z wynikiem bardzo dobrym rocznego kursu pierwszego stopnia dla dróżników i nadzorców dróg z dn. 15 grudnia 1951 r., kopia w zbiorach autora.

Wówczas też bardzo zaangażował się w działalność Związku Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych (ZKRPIBWP), a w szczególności w upamiętnianie żołnierzy i ofiar II wojny światowej. To z jego inicjatywy zebrano dane 14 mieszkańców parafii samarzewskiej, którzy zostali zamordowani w obozach koncentracyjnych lub polegli na polach bitew II wojny światowej. 11 listopada 2003 r. uroczystie upamiętniono ich na tablicy pamiątkowej umieszczonej w miejscowym kościele. Co ciekawe inspiracją do tego działania była wcześniejsza tablica, która uległa zniszczeniu w czasie pożaru kościoła. Byli na niej upamiętnieni *Polegli na polu chwały za wiarę i ojczyznę latach 1918-1920*¹⁴⁷. Niestety jak do tej pory nie udało się odtworzyć spisu umieszczonych na niej nazwisk. W lipcu 2001 r. został decyzją Prezydenta Rzeczypospolitej awansowany na stopień podporucznika. Był też wielokrotnie odznaczany i wyróżniany. Otrzymał m.in. odznakę honorową „Za zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego” (1966 r.), srebrny Medal „Za Zasługi dla Pożarnictwa” (1966 r.), Medal „Za udział w walkach o Berlin” (1976 r.), Srebrną odznakę drogowca (1976 r.), Odznakę Honorową „Za zasługi dla Województwa Konińskiego” (1979 r.), złoty Krzyż Zasługi (1980 r.), złoty Medal „Za Zasługi dla Pożarnictwa” (1992 r.), Za Zasługi dla ZKRPIBWP¹⁴⁸ (1998 r.)¹⁴⁹. Swoje aktywne życie zakończył 6 sierpnia 2012 r. i został pochowany na samarzewskiej nekropoli¹⁵⁰

KÓŁKO ROLNICZE „SNOP” W SAMARZEWIE I JEGO KONTYNUACJE ORGANIZACYJNO-PRAWNE W OKRESIE POWOJENNYM

Słowa kluczowe: kółko rolnicze, uprawy, rolnictwo, wieś, Samarzewo, Ciążen, Łądek, Słupca, powiat, gmina, starostwo, województwo, Wielkopolska, maszyny rolnicze, działacz, stowarzyszenie.

Na początku lat dwudziestych XX wieku w Samarzewie pojawiła się idea utworzenia kółka rolniczego. Miała ona oczywiście znacznie starszy rodowód na ziemiach polskich. Zniesienie pańszczyzny wyzwoliło potrzebę zorganizowania różnych form aktywności na terenach wiejskich. Sam proces tworzenia kółek rolniczych został zapoczątkowany w poszczególnych regionach w innym czasie i przebiegał w różnym tempie. Wykazywał się też w różnych zaborach pewnymi specyficznymi różnicami.

Pierwsze kółko rolnicze w Samarzewie powstało najprawdopodobniej w połowie lat dwudziestych XX w. Kolejną procedurę rejestracji kółka rolniczego podjęto pod koniec 1930 r. Wówczas to nowy Statut Kółka Rolniczego w Samarzewie został zatwierdzony przez wojewodę i kółko rolnicze zostało wciągnięte do Rejestru Stowarzyszeń i Związków. Kółka Rolniczego „Snop” w Samarzewie nie udało się jednak uaktywnić i pozostało ono jedynie strukturą na papierze. W lutym 1937 r. podjęto działania mające na celu reaktywowanie kółka rolniczego. W pierwszym spotkaniu dotyczącym odtworzenia tej struktury wzięło udział 35 mieszkańców.

Pierwszego września 1939 r. doszło do zakończenia działalności samarzewskiego kółka. Na odrodzenie idei kółkowej w Samarzewie trzeba było czekać blisko dwadzieścia lat. Lata sześćdziesiąte XX w. to największy rozwój samarzewskiego kółka rolniczego. Wtedy też jego Prezesem został Mieczysław Urbaniak, który kierował nim aż do jego rozwiązania w połowie lat 70. Ten rozwój został przerwany zmianami administracyjno-prawnymi w 1973 r. Stopniowo przekazywano wówczas cały park maszynowy z kółek rolniczych do Spółdzielczych Kółek Rolniczych. W kwietniu 1996 r. w Samarzewie podjęto uchwałę o wystąpieniu z SKR „Warta” w Łądku.

W tej formule kółko działało do 2023 r., kiedy to ostatni Prezes wszczął procedurę likwidacji. Tak zakończyła się blisko stuletnia historia kółek rolniczych w Samarzewie. Niewątpliwie organizacje kółkowe miały bardzo duży wpływ na obraz gospodarzy, ale i społeczny Samarzewa. Oczywiście ich funkcja ulegała pewnym modyfikacjom w zależności od otoczenia ustrojowo-gospodarczego, w jakim przyszło im działać. Jednak zawsze stymulowały rozwój i efektywne formy gospodarowania, ale co równie ważne, były swoistą szkołą aktywności społecznej.

¹⁴⁷ Wspomnienia M. Urbaniaka, kopia w zbiorach autora.

¹⁴⁸ Związek Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych

¹⁴⁹ Kopie legitymacji odznaczeniowych w zbiorach autora.

¹⁵⁰ *Bóg Honor Ojczyzna to było jego motto*, „Głos Słupcy” 2012, nr 13.

FARMER ASSOCIATION „SNOP” IN SAMARZEWO AND ITS ORGANISATIONAL AND LEGAL CONTINUATIONS IN THE POST-WAR PERIOD

Keywords: farmers’ association, crops, agriculture, village, Samarzewo, Ciążeń, Łądek, Słupca, district, borough, district authority office, voivodeship, Greater Poland, agricultural machinery, activist, association.

At the beginning of the 1920s, in Samarzewo, the idea of establishing an farmer’s association appeared. It obviously had a much older origin in the Polish lands. The abolition of serfdom triggered the need to organise various forms of activity in rural areas. The very process of establishing agricultural association swas initiated in different regions at different times and proceeded at different rates. It also showed some specific differences in the various annexed territories.

The first farmer’s association in Samarzewo was probably established in the mid-1920s. The next procedure for the registration of an agricultural association was undertaken at the end of 1930. It was then that the new statute of the Samarzewo Machinery Ring was approved by the provincial governor and the farmer’s association was entered in the Register of Associations and Unions. The association in Samarzewo failed to become active and remained only a structure on paper. In February 1937, steps were taken to reactivate them. The first meeting to reconstitute this structure was attended by 35 inhabitants.

The first of September 1939 saw the end of the Samarzew associations’ activity. We had to wait almost twenty years for the revival of the idea of associations in Samarzewo. The sixties saw the greatest development of the Samarzew Farmer’s association. It was then that Mieczysław Urbaniak became its president and led it until its dissolution in the mid-1970s. This development was interrupted by administrative and legal changes in 1973. At that time, the entire machinery stock was gradually transferred from the Farmer’s associations to the Cooperative Farmer’s Associations. In April 1996, a resolution was passed in Samarzewo to withdraw from SKR “Warta” in Łądek.

In this form, the associations operated until 2023, when the last president initiated the decommissioning procedure. This is how the nearly 100-year history of farmer’s associations in Samarzewo ended. Undoubtedly, these organisations had a very significant impact on the economic but also social image of Samarzewo. Obviously, their function was subject to certain modifications depending on the political and economic environment in which they had to operate. However, they always stimulated development and effective forms of farming, but, equally importantly, they were a kind of school of social activity.

Bibliografia:

Źródła:

Archiwum Państwowe w Łodzi

Urząd Wojewódzki Łódzki

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Oddział w Koninie

Powiatowe Towarzystwo Organizacji i Kótek Rolniczych w Koninie

Górecka K., *Zabytki mojego regionu, Samarzewo* b.d.w.

Wlazło Z, *Powiedzcie im, że za nich umieram..., krótka opowieść o Samarzewie, księdzu proboszczu, czasach dawno minionych i ludziach, którzy już odeszli*, Samarzewo 2011

Plan odnowy miejscowości Samarzewo 2012-2020, Samarzewo 2011

Akty normatywne:

Dz.U. nr 32 poz. 217 z 1982

Dz.U. nr 20 poz. 106 z 1989

Łódzki Dziennik Wojewódzki nr 14 z 1931

Pierwszy rok konstytucyjii w Państwie Rosyjskiem. Prawa, wydane w okresie czasu od 14 stycznia 1906 r. do 5 marca 1907 r., (zebrał. S. Godlewski), Warszawa 1907

Prasa:

„Gazeta Słupecka” – 2004

„Głos Słupcy” – 2012

„Wiadomości Wrzesińskie” – 2009, 2013, 2019

Opracowania:

- Bajan K., Hunek T., Malinowski R. (1966), *Kółka rolnicze w Polsce*, Warszawa
- Bartyś J. (1974), *Kółka rolnicze w Królestwie Polskim*, Warszawa
- Borkowski J., Gurnicz A. (1978), *Kółka rolnicze w II Rzeczypospolitej*, Warszawa
- Brzostowicz M., Mizerska H., Przybył M. (2007), *Ziemia Nadwarciańska. Przeszłość i współczesność*, Słupca-Poznań
- Dzieje Słupcy* (1996), red. B. Szczepański, Poznań.
- Dzieje Ziemi Słupeckiej* (1969), Słupca-Poznań
- Dzięciołowski S. (1981), *Centralne Towarzystwo Rolnicze w Królestwie Polskim i jego polityka agrarna 1906-1918*, Warszawa
- Historia Kółek Rolniczych, Kół Gospodyń Wiejskich na ziemiach polskich 1862-2012, 150 lat Kółek Rolniczych na ziemiach polskich* (2012), opr. J. Poszepczyński, Warszawa
- Jakóbczyk W. (1981), *Wielkopolskie kółka rolnicze 1866-1939*, Poznań
- Jankowski A. (2009), *Kościół drewniany o zdwojonej konstrukcji ścian w Wielkopolsce*, Bydgoszcz
- Jarecki M. (2002), *Krótką historią powiatów ziemi słupeckiej*, Słupca
- Jawgiel K. (2023), *Rzeka Wrześnica*, Września
- Kądziołka J. (1978), *Od początku XVI w. do 1793 r.*, [w:] *Ziemia wrzesińska. Przeszłość i teraźniejszość*, red. J. Deresiewicz, Warszawa-Poznań
- Kozłowski J. (1978), *Średniowiecze*, [w:] *Ziemia wrzesińska. Przeszłość i teraźniejszość*, red. J. Deresiewicz, Warszawa-Poznań.
- Kujawa W., Nowicki D., Rubajczyk A. (b.d.w), *Zawsze wierni. Dzieje Policji Państwowej na Ziemi Słupeckiej w latach 1918-1939*, Słupca
- Kwiecień S. (2022), *Zagadnienie niepodzielności gospodarstw wiejskich na gruncie ustawodawstwa II RP*, „Zasopismo Prawno-Historyczne”, t. LXXIV, z. 1
- 130-lecie Kółek Rolniczych. Krótki zarys historii Kółek Rolniczych (1862-1992)* (1992), konsultanci M. Jakimiec, K. Kokoszkiewicz, Warszawa
- Socha J. (1978), *Centralne Towarzystwo Rolnicze w województwie łódzkim w latach 1918-1928. Zarys organizacji i działalności*, „Rocznik Łódzki”, t. XXIII
- Socha J. (2009), *Kółka rolnicze Centralnego Towarzystwa Rolniczego 1907-1929*, „Zeszyty Wiejskie”, t. 14
- Stasiewski J. (1932), *Jak powstał powiat wrzesiński?*, [w:] *Września jej ziemia i mieszkańcy*, red. J. Deresiewicz, J. Stasiewski, A. Szyperski, M. Turwid, Września
- Szymankiewicz Z. (1979), *Spadochrony nad okupowaną Wielkopolską*, Poznań
- Powiat słupecki, historia i współczesność* (b.d.w), opr. H. Szurek, Słupca
- Województwo łódzkie 1919-1969, studia i materiały* (1971), red. R. Rosin, Łódź
- Zarys historii polskiego ruchu spółdzielczego, część I do 1918* (1966), red. S. Inglot, Warszawa

Netografia:

- http://www.old.muzarp.poznan.pl/muzeum/muz_pol/Wyst_czas/badania/Samarzewo/index_sam.html [dostęp: 31.10.2024 r.]
- <https://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/10395/Szamarzewo/> [dostęp: 31.10.2024 r.]
- <https://kolkarolnicze.pl/historia-kolek-rolniczych/> [dostęp: 03.11.2024 r.]